

ИСТОРИЯ НА КНИГАТА
BOOK HISTORY

ЗА НЯКОЛКО РЪКОПИСНИ ВЪЗРОЖДЕНСКИ КНИГИ
НА ТРЕВНЕНЕЦА ХРИСТО НИКИФОРОВ ДАСКАЛОВ
(1843–1917)

Владимир Терзиев

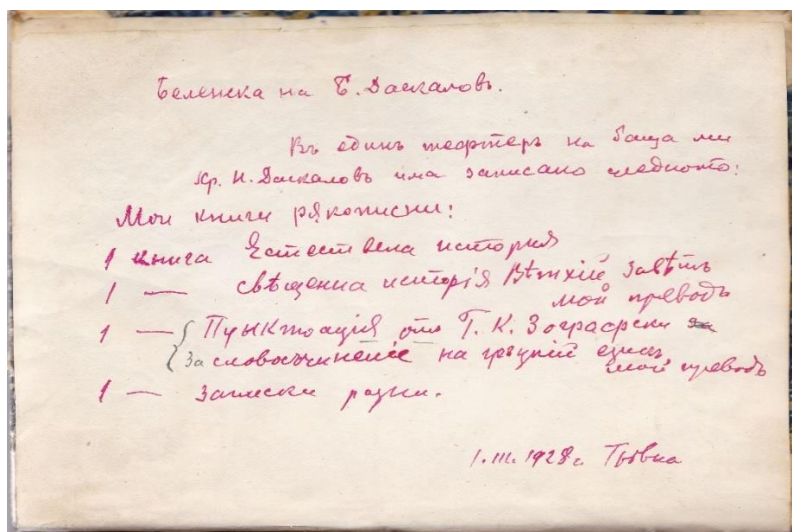
Софийски университет „Свети Климент Охридски“

Резюме: В архива на учителя, общественика и книжовник Христо Никифоров Даскалов, № 129 от фондовете на Българския исторически архив към Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, се пазят редица документи и материали с важно значение за миналото на българското културно-просветно развитие през XIX век. Сред тях са и няколко ръкописни книги от епохата на Възраждането. Те са дело на самия Христо Даскалов още от периода на неговото обучение през 50-те години на XIX век. Сред тях има произведения, които никога не са отпечатани и са съхранени единствено в ръкопис, което подчертава тяхната библиографска стойност за българското книжовно-документално наследство.

Ключови думи: Христо Никифоров Даскалов; ръкописни книги; Възраждане

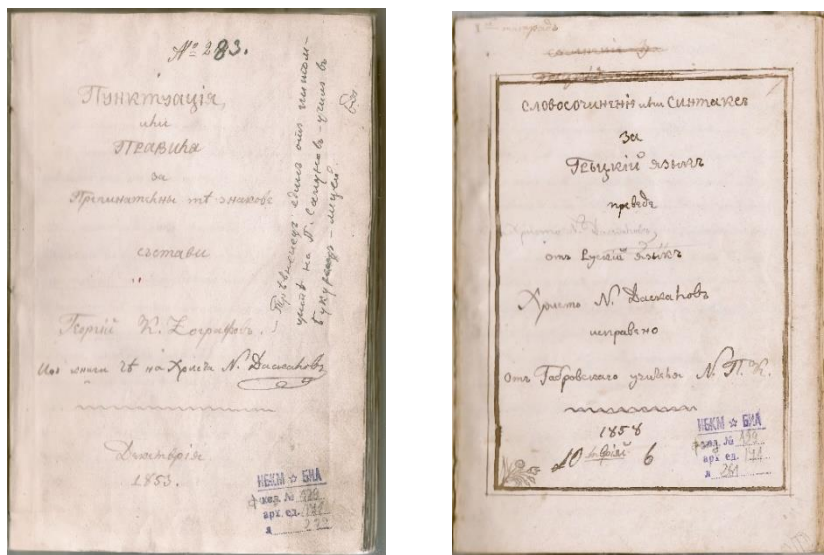
Христо Никифоров Даскалов (1843–1917) от Трявна е български учител, книжовник и общественик, чийто живот се простира на границата между две епохи – преди и след Освобождението.¹ След себе си просветителят оставя огромно документално наследство, съхранено главно в личния му архивен фонд № 129 от фондовете на БИА, НБКМ (Vazvazova-Karateodorova 1970, 84–87). Сред множеството материали, между които богата кореспонденция, лични спомени, етнографски и исторически сведения и пр., място намират и няколко ръкописни книги, датиращи от Възраждането. Също както Христо Н. Даскалов към момента остава един от недооценените просветни дейци, така и голяма част от неговите произведения са твърде слабо познати в съвременната историография. В настоящата публикация се шрихират накратко някои особености на въпросните ръкописи, като се показва една по-слабо известна страна от неговото ранно творчество, още от периода на обучението му.

Част от архивна единица № 171 от споменатия фонд № 129 са няколко ръкописни книги. Под л. № 227–297 е заведен ръкопис с размери 10, 5 x 16 см (70 л.), писмо ситен курсив. Хартията е тънка, а подвързията е от картон, покрит с кожа. Първият лист на този ръкопис е бил оставен празен от Христо Даскалов. Това се подразбира от факта, че на гърба му синът на Христо – Богомил Даскалов (1876–1944), пише бележка с дата 1 март 1928 г., която гласи: „В един тефтер на баща ми Хр. Н. Даскалов има записано следното: Мои книги ръкописни: 1. Книга Естествена история; 1. Свещенна история, Вехтия завет, мой превод; 1. Пунктуация от Г. Т. Зографски, За словосъчинение на гръцки език, мой превод; 1. Записки разни“ (фиг. 1).² Тази бележка на Б. Даскалов е вписана в момент, когато той сортира ръкописите на баща си, за да бъдат предадени на Народната библиотека.

Фиг. 1. Бележка на Б. Даскалов, в която изброява ръкописи на баща си Христо Н. Даскалов, с дата 1 март 1928 г.
Източник: НБКМ – БИА, ф. 129, а. е. 171, л. 228.

В книжното тяло са поместени две съчинения (фиг. 2). От каталога на личната библиотека на Христо Н. Даскалов конкретната ръкописна книга е записана под № 214 със заглавие „Пунктуация“ по името на първото произведение в нея.³ То носи пълното заглавие „Пунктуация или правила за препинателните знакове“. Състои се от 30 листа, изписани с текст (л. 229–258).⁴ Авторството принадлежи на Георги К. Зографов⁵ през 1853 г. На заглавната страница Богомил Даскалов пише следното пояснение относно този книжовник: „Тревненец, един от питомците на П. Сапунов⁶ – учил в Букурещ[кия] лицей“.⁷ Също така на титулната страница е отбелязано лично от Христо Н. Даскалов, че той самият е автор на преписа.

Фиг. 2. Заглавни страници на ръкописни учебници на Христо Н. Даскалов по пунктуация и гръцка граматика.
Източник: НБКМ – БИА, ф. 129, а. е. 171, л. 227–297.

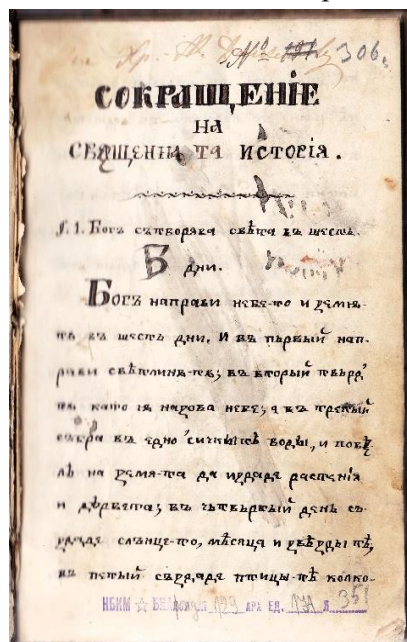
След предисловието са поместени осем тематични раздела, свързани с основните препинателни знаци и тяхната употреба в речта. Те са съответно: „1. Предоговотителни⁸ знания; 2. За запетаята; 3. За точката със запетая; 4. За двоеточието; 5. За точката; 6. За въпросителна; 7. За удивителна; 8. За тире (черта)“. Не е посочена датировка на самия препис, но вероятно е някъде около или преди 1858 г., когато Даскалов пише втория учебник, поместен в същото тяло. По всяка вероятност това помагало е служело на Даскалов в неговото обучение по граматика и правопис, когато той учи в Габрово в периода есента на 1856 г. – пролетта на 1859 г. Възможно е преписването да е възложено на учениците от самия учител, като по този начин те биха се упражнявали допълнително в правопис, или пък да е въпрос за лична инициатива на ученика Даскалов да съхрани източника на познанието.

След първото произведение, поместено в ръкописа, следват 2 празни бели листа (л. 259–260). Второто произведение, включено в същото книжно тяло, е „Словосочинение или синтакс за гръцкият език“. То се състои от 34 листа (л. 261–295), тъй като заглавната страница е на самостоятелен лист без текст на гърба му. Според данните от титула преводът е извършен от руски език от самия Христо Даскалов, но не е посочен оригиналът. В края на ръкописа авторът пише саморъчна бележка, че е завършил текста си през октомври 1858 г. в Габрово, а на заглавната страница е отбелязана датата 6 октомври. Задълбочена справка по въпроса показва няколко възможни варианта, които вероятно

са послужили като основа за превода.⁹ Употребата на руски учебници във възрожденските училища е популярна практика през първата половина на XIX век предвид развитието на българската педагогическа книжнина по същото време. Според информацията от заглавната страница текстът е „исправен“¹⁰ от „Н. П. К. габровския учител“, който по всяка вероятност е Никифор Попконстантинов (1824–1881). В съдържанието са включени кратки обяснения и примери от ежедневието, които разясняват отделни специфики от запознаването с гръцката граматика. В своите спомени Даскалов споделя, че в периода на своето обучение в Габрово изучава предимно гръцки език, което никак не му се нрави. Така се обяснява и употребата на тази ръкописна гръцка граматика, която е ползвана вероятно в руска версия, но Даскалов с помощта на своя учител я превежда на български.

И двете съчинения са оформени във вид, който се доближава максимално до печатните учебници, използвани в образователния процес. Към момента не се откриват данни за съществуването на техни печатни еквиваленти, което подчертава историческата и библиографската им стойност.

Ако се придържаме към краткия списък с ръкописи на Хр. Н. Даскалов, съставен от Б. Даскалов, следващият текст от архивна единица № 171 под л. 350–458 е ръкопис със заглавие „Сокращение на свещената история“ (фиг. 3). Той е с размери 10 x 14, 5 см (108 л.), писмо – устав, хартия – плътна. Подвързан е с картон и кожа на гърба. Първоизточникът не е уточнен, но както се твърди в бележката на Богомил Даскалов, би следвало да е авторски превод на баща му Христо.¹¹ От вътрешната страна на кориците, както и на последната страница, където е краят, се откриват множество хаотични бележки с имената „Христу“, „Христос“, „Николов“ и пр., но от нито една от тях не се узнава за датата на завършване или започване на превода. В цитирания вече каталог на личната библиотека на Христо Н. Даскалов този ръкопис е описан под № 121.¹² Текстът разглежда накратко историята на Стария (Ветхия) завет. Възможно е първоизточникът да е отново руска версия, но предвид множеството подобни издания, а и липсата на каквито и да

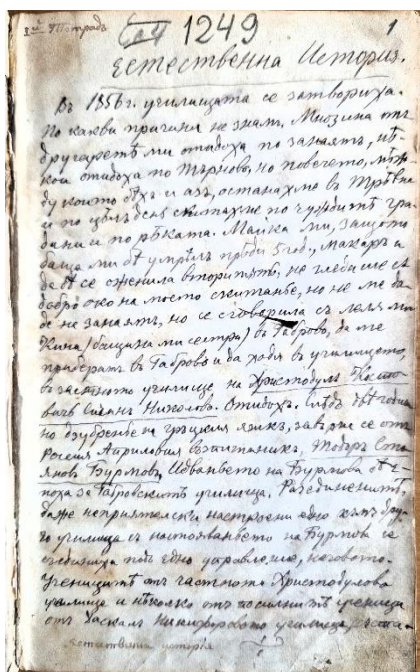

Фиг. 3. Ръкописна книга по свещена история на Христо Н. Даскалов. Източник: НБКМ – БИА, ф. 129, а. е. 171, л. 350–458.

било данни за датировката му, трудно би могло да се установи първообразът на произведението. В същата архивна единица № 171 от фонд № 129, под л. 45–139, е заведена ръкописна псалтикия, или книга по църковно пеене. Тя е с размери 13 x 19, 5 см, с плътна хартия, подвързана с груба картонена подвързия. Използваното писмо е уставно и курсив за допълнителните обяснения. На редица места в текста има цветни украси с молив, предимно в червено и синьо. В цитираната вече бележка с ръкописни книги на Хр. Н. Даскалов не се открива подобно произведение, освен ако не става дума за т.нар. „Записки разни“, добавени последни в списъка от Б. Даскалов.¹³ Ръкописът е без заглавие и датировка. В текста Христо Даскалов е дал и кратки разяснения на основните графични знаци и съответните звукове, видовете пеене и пр. специфики.¹⁴ Справка с различни старопечатни книги, свързани с църковното пеене, показва, че става дума за авторска компилация от няколко печатни издания.¹⁵ Вероятно в този ръкопис Даскалов периодично е вписвал нови песнопения, които е откривал и е преценявал, че са му от полза. Открояват се няколко основни песни, като „Господи возвах“ в няколко различни гласа; песен за 14 октомври; песен

за деня на света Параскева; „Всякое дихание“ и др., които са изпълнявани на големи християнски празници или служби за различен тип канонични обреди. Вероятно този ръкопис би представлявал интерес за тясно специализирани изследователи, занимаващи се с религиозни песнопения.

Ръкопис със заглавие „Естествена история“ не се открива в личния архив на Даскалов. Подобен обаче се открива под № 1249 от сбирката „Славянски ръкописи“ към НБКМ (фиг. 4). Не е ясно каква е причината този ръкопис да е зачислен към въпросната колекция, а предходните да са в личен фонд на Даскалов. Вероятно става дума за технически пропуск при обработката на документите, зачислени към фонд № 129. Тази естествена история всъщност е същата, която Богомил Даскалов посочва под № 1 в многократно разглежданата бележка с ръкописи на баща му. В съхранения каталог на личната библиотека на Христо Н. Даскалов въпросното съчинение е вписано под

Фиг. 4. Ръкописен учебник по естествена история на Христо Н. Даскалов. Източник: НБКМ № 1249, „Славянски ръкописи“.

№ 152.¹⁶ Ръкописът се състои от 60 листа (49 изписани листа + 11 празни) и е с размери 18 x 11,5 см, тънка хартия. Писмото е курсив. Подвързан е с картон и кожа на гърба.

На първия лист от ръкописа е поместена пространна бележка, разгърната на две страници, в която Хр. Даскалов споделя обстоятелствата около създаването на произведението, както и редица детайли с мемоарен характер. Бележката е продължена и в края на текста, след последната страница на учебника.¹⁷ Изказвам предположение, че въпросната приписка е късна добавка към текста. На първо място, ако тя беше въвеждаща, нямаше да бъде продължена едва след края на текста. Вероятно мястото за писане не е стигнало и се е наложило продължаването ѝ назад, а първият лист е бил празен изначално. Това се видя и в предишния ръкопис, където пък Богомил Даскалов пише въвеждаща бележка на първия бял лист.

Текстът на приписката е публикуван от М. Стоянов и Хр. Кодов в том 4 от „Описът на славянските ръкописи“, съхраняван в тогавашната Народна библиотека, откъдето лесно може да бъде цитиран (Stoyanov, Kodov 1971, 85–86). От бележката се разбира, че става дума за учебник по естествена история, преведен от гръцки език от учителя на Даскалов в Трявна – Петко Р. Славейков (1827–1895). Също така от бележката става ясен механизмът на създаването на този учебник, както и на останалите, вече разгледани ръкописни учебници. Поради невъзможността педагозите да осигурят печатни учебници за всички, те подготвят саморъчни записки, като компилират от други произведения или правят цялостни преводи, от които диктуват на учениците. В случая у Даскалов са запазени буквални преписи на различни учебни помагала, а не просто ученически записки, каквито също се откриват сред сбирките от славянски ръкописи. В сюжета Даскалов се връща в ученическите си години и разказва за затваряне на училищата в Трявна през 1856 г., без да му е ясна причината. Най-вероятно тя се крие в бушуващата по това холерна епидемия, разразила се на Балканите покрай Кримската война (1853–1856). Налага се скоро тревненецът да иде в Габрово, където да продължи обучението си. Тамошният учител Христодул Костович Сичан-Николов (1808–1889) преподава предимно на гръцки, което никак не се нрави на младия ученик до идването на Тодор Бурмов (1834–1906), който въвежда нов порядък. По-нататък говорейки за отделните си учители Даскалов споделя, че нямали учебници и се налагало водене на записки. Пишейки в час по отделните уроци от естествознанието, посветени на различни животни като коня, кучето, котката и пр., ученикът осъзнава, че и преди е учил същия материал от Енциклопедията „Учение за децата“ в раздел естествена история.¹⁸ Когато обаче потърсва старите си записки не ги открива съхранени в своята цялост. Оказва се обаче, че вуйчо му Никола притежава тази естествена история. Когато я взима от него, Даскалов я преписва. „Като го донесох в Габрово,

моя препис послужи на всичките ми другаре, които тоже го преписаха от мене и се ползуваха с него“ споделя бъдещият учител в своите спомени“.¹⁹ Така е станало преписването на въпросния учебник, превод от гръцки оригинал, чието преводачество Даскалов приписва на учителя си в Трявна Петко Рачев Славейков (1827–1895).

Във въпросната пространна бележка авторът разкрива още, че има преведени от даскала си „Вехтий Завет“ на Геннадиева. Имал и преписи на гръцка граматика, история на Рим, изготвена от Смарагдовата всеобща история и др. по време на учителстването му, но част от преписите си Даскалов признава за изгубени.

Поради липсата на заглавна страница на ръкописната естествена история датировката на създаването ѝ трябва да се ситуира във времето около 1856 г., предвид разказвания сюжет в пояснителната бележка, която обаче е далеч по-късна. В цитираната публикация на Хр. Кодов и М. Стоянов, където е обнародван пълният ѝ текст, е посочена датата 9 март 1897 г. В оригиналния ръкопис личи поправка върху две от цифрите на годината, с различен цвят мастило в сравнение с останалия текст. Вижда се изписаната годината 1817, поправена на 1897 г. Със сигурност става дума за грешка, но по-вероятно е годината да е 1917, а Даскалов несъзнателно да е написал 1817. Различни архивни материали от фонда на просветителя показват, че през пролетта на последната година от живота си той въвежда известен порядък в част от книжовните си трудове.²⁰ В почерка на Даскалов също се виждат изменения, ако се съпостави текстът на бележката например с този на естествената история. В голяма степен те са продиктувани както от усъвършенстването на краснописа с времето, така и с някои здравословни проблеми, като тремор, който оказва влияние върху почерка на учителя. Факт е, че и през 1897 г., когато все още е активен учител, включително заема директорски пост, Даскалов се занимава с книжовна дейност. Ето защо не може да се потвърди със сигурност датата на съставяне на бележката. Поправката по всяка вероятност е дело отново на сина му Богомил, който внимателно преглежда всички архивни материали, преди да бъдат предадени на съхранение в НБКМ през пролетта на 1928 г.

Както вече подчертах, в ръкописа липсва изписване на заглавна страница, като текстът започва с въведение в естествената история. Разграничени са основните видове живи същества: четвероноги; птици, насекоми, влекоходни, амфиби, водни и растения. Следват отделните седем части, или глави, на текста, всяка занимаваща се с конкретната изброена във въведението група, като се следва същата последователност. Съдържанието се простира върху 47 листа, като се изключат първият и последният лист с приписката. Сред запазените старопечатни учебници по естествена история не бе открит печатен еквивалент на този текст, нито в учебниците със смесено съдържание, където понякога присъства отделен дял, посветен на природознанието.

В разгледаната вече архивна единица (№ 171) се откриват и редица фрагменти от ръкописи, излезли под перото на Христо Н. Даскалов. Така например под л. № 1–27 е зачислена част от ръкописен учебник по аритметика. Под л. 140–149 се открива ръкопис със заглавие „Черковно Богословие или обядословие. Част първа За храмовете и техните принадлежности“. В него са включени: „Дял първи церковний вид“ и „Дял втори – за утварите и другите свещенни принадлежности“. По-нататък, под л. 166–171, е съхранена една кола от 16 страници – ръкописен учебник по география на Европа – Франция, притежание на Хр. Н. Даскалов, с дата 1853 г., Трявна, а под л. 217–226 е заведена сходна кола от учебник по геология. Първоизточниците им не са уточнени, а краткото описание и датировката им принадлежат на Б. Даскалов, чийто почерк се разпознава. Вероятно част от тях са именно ученическите записки на Хр. Даскалов, писани в хода на неговото обучение, а други са заготовки за уроци, като се има предвид, че от 1864 г. до края на столетието той се отдава на неуморна преподавателска кариера.

В архивната единица под л. 602–611 се пази част от история на Рим. Това е същата онази история, за която Даскалов говори в бележката си към ръкописа по естествена история, чието преводачество приписва на П. Р. Славейков.²¹ Не се откриват и нейни печатни еквиваленти, а само този фрагмент, който Даскалов вероятно преписва от ръкопис на своя учител.

В потвърждение на вече изказаното мнение по въпроса защо Христо Даскалов създава тези ръкописи и какво е тяхното предназначение, отговорът би могло да се открие в една от неговите автобиографии. Там той отбелязва следното, когато разказва за ученическите си години: „Нямахме никакви учебници печатани; всичко преписвахме от тетрадки: катихизис, история, бълг[арска] граматика, география, вс[еобща] история, аритметика, гръцка граматика, от гръцка и славянска христоматии за превод – само славенската грам[атика] на Момчилова²² имахме печатна книга“.²³ По-късно, когато говори за повторното учителстване на Славейков в Трявна през 1856 г., Даскалов споделя следното: „Помня, че преписвахме физика, химия, география, антропо-логия от тетрадки, тези тетрадки ги приготвяше Славейков някога в час и превеждаше от едни малки книжки на сръбски“.²⁴ От цитатите ясно проличава проблемът с недостига на учебници в българските училища през 50-те години на XIX век, когато и самите учебни заведения все още се усъвършенстват. Не всеки ученик се сдобива със собствени помагала, но пък педагозите полагат усилия да снабдят всички с нужните им познания. Чрез преписването на ръкописи, дело на самите учители, се е целяло по-лесно усвояване на материала от учениците – теоретически, но и практически, като се упражняват в правопис. Самите автори, преводачи или съставители на учебни пособия невинаги успяват да доведат докрай процеса по издаването на произведенията си, най-често поради финансови затруднения. Такава е причината и самият Даскалов

да не издаде своите материали, които събира с години. Подтикването на учениците да създават собствени преводи, показва още един от тогавашните дидактични прийоми, прилаган най-вече сред по-напредналите, какъвто е Христо Н. Даскалов.

Разгледаните ръкописи са разнообразни по своето съдържание, но главната насока в тях е педагогическата. С подобно съдържание са и по-голямата част от създадените до 1878 г. печатни книги. Ръкописите на Христо Н. Даскалов са само представителна извадка за това какви тайни крият архивите, колко много неизвестни произведения от преди Освобождението са непубликувани и непознати, а ако бяха отпечатани, колко по-богата щеше да бъде представата ни за възрожденската книжнина. Те показват, че бъдещият просветител още от периода на своето първоначално интелектуално развитие в учебния процес проявява интерес към познанието, към начините за неговото съхраняване и разпространение, било то и на ръка. Саморъчното записване на стотици материали от областта на етнографията и историята, които съпътстват Даскалов през десетилетията след неговите ученически години, остава траен негов маниер, като до края на живота си той успява да обнародва твърде оскъдна част от обемното си книжовно творчество. Също така представените накратко ръкописи подчертават, че ръкописната книга не изчезва с разпространението на книгопечатането сред българите, а дори и след средата на XIX век остава устойчива практика в развитието на културното и просветно дело.

Благодарности

Тази публикация е отличена с първо място в конкурса „Годишна награда в областта на история на книгата на името на проф. дфн Ани Гергова“, организиран от Университета по библиотекознание и информационни технологии и Българската библиотечно-информационна асоциация. Правилата на конкурса са определени със специален Статут²⁵, а процедурите му се администратират от сп. „Издател“.

БЕЛЕЖКИ

¹ За него вж. ДАСКАЛОВ, Б., 1936. *Тревненското училище 1836–1936 г. по случай стогодишнината му*. Трявна: Тревненско народно основно училище Петко Р. Славейков, 54–58 с.; МИНЧЕВ, М. 1997. *Славейкови гнезда: книжовници и писатели от Трявна: антология: био-библиография*. Габрово: Луна, 143–150 с. ISBN 954-8348-30-6; ДАСКАЛОВА, Кр, ГЕНЧЕВ, Н., 1988. *Българска възрожденска интелигенция: енциклопедия*. София: Д-р Петър Берон, 184–185 с.

² НБКМ – БИА, ф. № 129, а. е. 171, л. 228 б.

³ НБКМ – БИА, ф. № 129, а. е. 2, л. 23 б.

⁴ НБКМ – БИА, ф. № 129, а. е. 171, л. 229–258.

⁵ В Държавен архив – Хасково е запазен още един ръкописен екземпляр на същото съчинение: ДА – Хасково, ф. № 158к, оп. 1, а. е. 1.

⁶ Петър Сапунов (ок. 1800–1872) е български просветител от епохата на Възраждането.

⁷ НБКМ – БИА, ф. № 129, а. е. 171, л. 229.

⁸ В смисъл на предварителни.

⁹ СИНТАКСИС греческого языка, по руководству Векгерлина, изданный С. И[вашковским]. Москва: Унив. тип., 1833; СИНТАКСИС греческого языка [рукопись]: Краткое изложение на русском языке [б. м.], 1853.

¹⁰ В смисъл на редактиран, прегледан.

¹¹ НБКМ – БИА, ф. № 129, а. е. 171, л. 228 б.

¹² НБКМ – БИА, ф. № 129, а. е. 2, л. 23.

¹³ НБКМ – БИА, ф. № 129, а. е. 171, л. 228 б.

¹⁴ НБКМ – БИА, ф. № 129, а. е. 171, л. 47–50, л. 78 б.

¹⁵ Възможно е да става дума за някои от следните съчинения: ГЛЕДАЛО ради славяно-българската нине новонапечатана псалтика: за улеснение на псалтиколюбците Болгаре които желаят да ся научат совершенно и лесно. Букурещ, 1848; ЦВЕТСОБРАНИЕ на сичкото презгодишно церковно богослужение : сочинено на греческия язык от различни искусни ветхи и нови певци и разделено на два тома. Том первый. Букурещ, 1847; ВОСКРЕСНИК НОВ, който съдържава воскресните вечерни, утренни и утренните стихирни, каквото ся пелят днес в Патриархията. Букурещ, 1847.

¹⁶ НБКМ – БИА, ф. № 129, а. е. 2, л. 22.

¹⁷ НБКМ, № 1249, л. 49.

¹⁸ Не бе открито кое съчинение конкретно има предвид Даскалов.

¹⁹ СТОЯНОВ, М., КОДОВ, Хр., 1971. *Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека*. Т. IV. София: Наука и изкуство, с. 85–86.

²⁰ Например с дата 29 март 1917 г. са записки на Христо Н. Даскалов относно историята на детските игри в района на Тревненско: НБКМ – БИА, ф. № 129, а. е., 180, л. 3–4, както и л. 79–107 от същата архивна единица с дата 28 април 1917 г.

²¹ НБКМ, № 1249, л. 49; според Даскалов преводът е заимстван от „Кратка всеобща история от Смарагдова. За ученике богословия гимназие и полугимназие“, издание, отпечатано в Княжеската типография в Белград през 1854 г.

²² Става дума за Иван Момчилов (1819–1869) и вероятно за неговото произведение „Писменница на славянския язык“ от 1847 г.

²³ НБКМ – БИА, ф. № 129, а. е. 1, л. 163.

²⁴ Пак там, л. 166.

²⁵ Статутът на „Годишна награда в областта на история на книгата на името на проф. д-р Ани Гергова“ е достъпен на официалната страница на ББИА: <https://www.lib.bg/>.

ЛИТЕРАТУРА

ВЪЗВЪЗОВА-КАРАТЕОДОРОВА, К., 1970. *Обзор на архивните фондове, колекции и единични постъпления, съхранявани в българския исторически архив*. Кн. [3]. София: НБКМ.

ДАСКАЛОВ, Б., 1936. *Тревненското училище 1836–1936 г. : по случай стогодишнината му*. Трявна: Тревненско народно основно училище Петко Р. Славейков.

ДАСКАЛОВ, Кр., ГЕНЧЕВ, Н., 1988. *Българска възрожденска интелигенция: енциклопедия*. София: Д-р Петър Берон, 184–185 с.

МИНЧЕВ, М., 1997. *Славейкови гнезда: книжовници и писатели от Трявна: антология, био-библиография*. Габрово: Луна, 1997, 143–150 с. ISBN 954-8348-30-6.

СТОЯНОВ, М., КОДОВ, Хр., 1971. *Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека*. Т. [4]. София: НБКМ.

REFERENCES

DASKALOV, B., 1936. *Trevnenskoto uchilishte 1836–1936 g. : po sluchay stogodishninata mu*. Tryavna: Trevnensko narodno osnovno uchilishte Petko R. Slaveykov.

DASKALOV, Kr., GENCHEV, N., 1988. *Balgarska vazrozhdenska inteligentsia: entsiklopedia*. Sofia: D-r Petar Beron, 184–185 s.

MINCHEV, M., 1997. *Slaveykovi gnezda: knizhovnitsi i pisатели ot Tryavna: antologia, bio-bibliografia*. Gabrovo: Luna, 1997, 143–150 s. ISBN 954-8348-30-6.

STOYANOV, M., KODOV, Hr., 1971. *Opis na slavyanskite rakopisi v Sofiyskata narodna biblioteka*. Т. [4]. Sofia: NBKM.

VAZVAZOVA-KARATEODOROVA, K., 1970. *Obzor na arhivnite fondove, koleksii i edinichni postaplenia, sahranyavani v balgarskia istoricheski arhiv*. Kn. [3]. Sofia: NBKM.

ON SEVERAL MANUSCRIPT REVIVAL BOOKS BY HRISTO NIKIFOROV DASKALOV (1843–1917) FROM TRYAVNA

Abstract: *In the archive of the teacher and public figure Hristo Nikiforov Daskalov fund No. 129 from the collections the Bulgarian Historical Archive at the National Library of Bulgaria “St. st. Cyril and Methodius”, a number of documents and materials of importance for the past of Bulgarian cultural and educational development in the 19th Century are kept. Among them are several manuscripts from the National Revival era. They are in possession of Hristo Daskalov since the period of his education in the 1850s. These books have never been printed and are preserved only in manuscript, which emphasizes their importance and they show the interest of the future educator in his early age.*

Keywords: *Hristo Nikiforov Daskalov; manuscript books; Bulgarian Revival*

Vladimir Terziev, PhD

Sofia University St. Kliment Ohridski

“Tsar Osvoboditel” blvd 15, Sofia

ORCID 0000-0002-0890-3066

E-mail: vladimir_terziev123@abv.bg